

طراحی شهری و سرمایه اجتماعی

در فضاهای شهری

دکتر محمد رضا اورنج
دانشیار و مدیر گروه طراحی شهری دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس

مهندس مهدی محمودی نژاد
پژوهشگر دوره دکتری و مدرس دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس

انتشارات حلقه / طحان

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

سرشناسه

: پورجعفر، محمدرضا، ۱۳۳۴ -

عنوان و پدیدآورنده

: طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای

عمومی شهری محمدرضا پورجعفر، هادی محمودی نژاد

مشخصات نشر

: تهران: طحان: هله، ۱۳۸۸

مشخصات ظاهری

: ۲۰۱ ص: مصور، جدول.

شابک

: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۰۰-۹

وضعیت فهرست نویسی

: فیا

یادداشت

: کتابنامه:ص: ۱۸۹-۱۹۹.

موضوع

: فضاهای عمومی - ایران

موضوع

: شهرسازی - طرح و برنامه ریزی

موضوع

: سرمایه اجتماعی

شناسه افزوده

: محمودی نژاد، هادی، ۱۳۶۲ -

رده بندی کنگره

: ۱۳۸۸ ۹۱۶/۴۳ / ۸۸۹۰۵۳

رده بندی دیویی

: ۷۱۱/۴۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی

: ۱۸۱۲۰۳۴

انتشارات طحان
ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای شهری

ناشر: انتشارات هله ناشر همکار: طحان

تألیف: محمدرضا پورجعفر - هادی محمودی نژاد

چاپخانه: پیام ناظر فنی چاپ: ابوالفضل چلاغلو

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۸ شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: آرمانسا صحافی: نوین

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۰۰-۹

قیمت: ۷۵۰۰ تومان

تلفن های مرکز پخش: ۶۶۴۰۳۲۰۸ - ۶۶۴۰۳۱۹۱

فکس: ۶۶۹۶۷۰۵۹ همراه: ۱۹۸۵۶۱۷ - ۰۹۱۲

دکتر محمد رضا پور جعفر

تا سال ۱۳۸۵ ریاست دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس را داشته و هم اکنون مدیریت گروه شهرسازی و طراحی شهری این دانشکده را برعهده دارند. زمینه های پژوهشی ایشان هنر، معماری و شهرسازی می باشد. ایشان برنده مدال طلای C.C.A از دانشکده معماری چندین بار هند در سال ۱۹۸۳، مدال دانشگاه پنجاب در سال ۱۹۸۴

و عضویت افتخاری و مدال انجمن مهندسين هند می باشند. ایشان تاکنون بیش از صد عنوان مقاله در حوزه های هنری، معماری و شهرسازی و یک کتاب با عنوان راهنمای تصویری آئین نامه زلزله ۲۸۰۰ به طبع رسانده و در زمینه معماری ایران و هند پژوهش های متنوعی را به انجام رسانده اند. همچنین طراحی و اجرا پروژه های معماری و تحقیقاتی مختلف در ایران و خارج از کشور، مانند طراحی و اجرا خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران در دهلی نو و پروژه های بسیار دیگری در شهرستان های دیگر هند، تدوین طرح های جامعی مانند طرح جامع شهرستان لنگه، تدوین طرح های تفصیلی مانند طرح تفصیلی بنادر لنگه و کنگ، و بسیاری طرح های ساماندهی روستائی، مکانیابی و برنامه ریزی برج میلاد، طراحی مجموعه فرهنگسرای حافظ شیراز، برنامه ریزی و طراحی پارک فناوری مدرس، طرح ساماندهی دانشگاه تربیت مدرس و طراحی شهری محیطی رود- دره دارآباد در تهران، از جمله سوابق حرفه ای ایشان می باشد.

پادی محمودی نژاد

فارغ التحصیل دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران در رشته مهندسی معماری و فارغ التحصیل در رشته کارشناسی ارشد شهرسازی دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس و هم اکنون در رشته دکتری معماری دانشگاه تربیت مدرس به تحصیل اشتغال دارد و در عین حال در دانشگاه تربیت مدرس و دیگر مراکز آموزش عالی، مشغول تدریس دروس معماری و شهرسازی می باشد.

از افتخارات وی می توان به:

دانشجوی نمونه وزارت علوم تحقیقات و فناوری در سال ۱۳۸۷ و دانشجوی نمونه دانشگاه تربیت مدرس و پژوهش گر برگزیده قرآنی سازمان دار القرآن الکریم و برگزیده طرح های برتر قرآنی سال ۱۳۸۷ و عضویت بنیاد ملی نخبگان و باشگاه پژوهش گران جوان اشاره کرد. وی تاکنون انتشار بیش از ۱۰۹ مقاله در زمینه معماری و شهرسازی و مشارکت در چندین طرح تحقیقاتی و پژوهشی را در کارنامه پژوهشی و تحقیقاتی دارد و در بیش از ده همایش و کنفرانس داخلی و بین المللی شرکت داشته است و در حال حاضر به عنوان کارشناس در پژوهشکده مطالعات شهری و روستایی مشغول به فعالیت می باشد. ایشان تابه حال بیش از ۱۳ عنوان کتاب را به رشته تحریر در آورده اند که از آن جمله می توان به: «نظریه های توسعه کالبدی شهر»، «شهرسازی رفاه گرا: به جانب ارتقاء کیفیت زندگی»، «پدیدارشناسی مکان: به جانب ارتقاء فضا به مکان شهری»، «طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای عمومی شهری» و «امنیت و طراحی شهری» و «باغ ایرانی از منظر بهشت قرآنی» و «مبانی برنامه ریزی و توسعه گردشگری روستایی» و «طراحی شهری: از روان شناسی محیطی تا رفاه اجتماعی» و مجموعه کتب «شهر در کلام ولایت» در ۵ جلد اشاره کرد. وی همچنین تألیف کتاب هایی با عنوان «طراحی شهری: اصول و مبانی (در ۲ جلد)»، «شهرسازی اخلاق گرا: به جانب ارتقاء فرهنگ شهرنشینی» و «انرژی های نو و شهر خورشیدی: مهر مهر بر شهر ایرانی» را در دست اقدام دارد و ترجمه کتب: «هنر و معماری در آسیای میانه» و «معماری مساجد اسلامی» را به انجام رسانده است که در حال تدوین برای انتشار است.

از من دعای مکارم الاخلاق: بهترین سرآغاز

خدایا بر محمد و آلش رحمت فرست، و ایمان مرا به کامل ترین مراتب ایمان برسان، و یقینم را فاضل ترین درجات یقین ساز، و نیت مرا به بهترین نیت ها و عملم را به بهترین اعمال ترفیع ده.

خدایا به لطف خود نیت مرا کامل و خالص ساز و یقینم را ثابت و پا برجای دار و به قدرت خود آن چه را که از من تپاه شده اصلاح فرمای.

خداوندا بر محمد و آلش رحمت فرست و مهماتم را که باعث دل مشغولی من است، کفایت کن و مرا به کاری که فردا از آن مورد سؤال قرار می دهی بگمار، و روزگرم را در آن چه برای آتم آفریده ای مصروف دار و از غیر خود بی نیاز ساز و روزیت را بر من بگستر و به نگاه کردن به حسرت در مال و منال و جاه و جلال توانگرانم دچار مکن و عزیزم گردان و گرفتار کبرم مساز و بر بندگی خود رامم کن و عبادتم را به سبب خود پسندی تپاه منماید و خیر را برای مردم به دستم روان کن و کار نیکم را به منت نهادن باطل مگردان و اخلاق عالیّه را به من مرحمت فرمای و مرا از تفاخر و مباهات نگاهدار.

خدایا بر محمد و آلش رحمت فرست، و مرا در میان مردم به درجه ای ترفیع مده مگر آن که به همان اندازه پیش نفس خویشم پست گردانی، و عزتی آشکارا برایم به وجود میاور مگر آن که به همان نسبت پیش نفس خویشم خوار سازی.

خدایا بر محمد و آلش رحمت، و از هدایتی پر سود و گرانبه مقصود برخوردارم ساز که روشی دیگر به جای آن نگزینم و از طریقت حقی که از آن منحرفاً نگردم و از نیت صوابی که در آن شک نکنم و مرا تا آنگاه که عمرم جامه خدمت در راه طاعت تو باشد زنده بدار پس هر زمان که بیم آن رود که مزرع عمرم چراگاه شیطان گردد پیش از آن که شدت غضبت به سوی من بشتابد یا خشم بر من مستحکم گردد، مرا به سوی خود فرا گیر. خدایا هیچ خوئی که بر من عیب شمرده شود باقی مگذار جز آن که آن را اصلاح کنی و هیچ صفت نکوهیده ای را به جای منه مگر آن که آن را نکو سازی.

و هیچ خصلت کریمه ناقصی بر جای مگذار، جز آن که آن را کامل کنی. بر محمد و آل محمد رحمت فرست و شدت کینه کینه توزان را در باره من به محبت، و حسد متعدیان را به مودت، و بدگمانی اهل صلاح را به اعتماد، و دشمنی

نزدیکان را به دوستی، و بدرفتاری خویشان را به نیکوئی و بی‌اعتنائی اقربا را به نصرت، و دوستی مجامله کاران را به دوستی حقیقی و اهانت مصاحبان را به حسن عشرت، و تلخی ترس از ستمکاران را به شیرینی امنیت مبدل ساز. خدایا بر محمد و آلش رحمت فرست: و مرا بر کسی که در باره‌ام ستم کند دستی و بر آن که با من مخاصمه کند زبانی، و بر آن که عناد ورزد پیرونی قرار ده. و در برابر آن که با من مکر کند مگری و بر آن که مرا مقهور خواهد قدرتت، و بر آن که مرا عیب کند و دشنام گوید تکذیبی، و از کسی که مرا تهدید کند سلامتی بخش و به اطاعت کسی که مرا براه صواب آرد و پیروی کسی که مرا ارشاد کند، موفق‌دار. خدایا بر محمد و آلش رحمت فرست، و مرا توفیق ده تا با آن کس که با من غش و دغلی کند به نصیحت و اخلاص مقابله کنم، و آن را که از من دوری گیرند به نیکوئی پاداش دهم و به آن که مرا محروم سازد به بخشش عوض دهم، و آن را که از من ببرد یا پیوستن مکافات کنم، و با کسی که از من غیبت کند، به وسیله ذکر خیرش مخالفت نمایم و در برابر نیکی سپاسگزاری نمایم و از بدی چشم‌پوشم.

دساح کلام

اندیشیدن به هر آن چه که شهرسازی در روند مداخلات در ساختار شهری بر جا می گذارد یا به آن معنا می دهد و پرداختن به پدیده های انسان ساخت در ساحت شهر، از آن جهت اهمیت دارد که شهروندان بر حسب میزان، نوع و چگونگی نیازهای خویش به استفاده یا عدم استفاده از آن ها مبادرت می کنند.

در این میان فضاهای کالبدی شهر به مثابه نمود فیزیکی و تجسم نمادین آن چه قلمداد می شوند که شهر را به دیده می آورد و یا قابل رؤیت می کند. فضاهای یک شهر مکانی تصور می شوند که زندگی به دیده می آید و ادراک می شود. عرصه های جمعی، همه آن چه به شمار می روند که زندگی اجتماعی را در بستر تعاملات اجتماعی و مراودات شهروندی ممکن می کند. در بستر چنین فضاهایی است که شهر پویایی و شادابی خود را جلوه می دهد و از بازخورد مناسبهای اجتماعی کاربران شهر می توان انتظار بازتولید سرمایه اجتماعی را داشت.

در واقع سخن در این است که فضاهای عمومی شهر باید بتوانند ضمن امکان دهی به روابط بین شهروندان به روند تولید سرمایه انسانی در فرایند توسعه پایدار انسانی مدد رسانند. این مهم و نقش بی بدیل فضاهای شهری در چنین بازتولیدی در قالب این اثر مختصر مورد اشاره قرار گرفته است تا تعریف و مؤلفه های چنین فضاهایی برای تشخیص و فراهم آوری آن ها در شهر ایرانی ممکن شود، چراکه بزعم نگارندگان، بحث و پرداختن در چنین فضاهایی در ایران هنوز در مرحله جنینی است و باید تلاش کرد تا با برنامه ریزی مناسب و در بستر مداخلات کارآمد از زایش نوزادی ناتوان و معلول جلوگیری به عمل آورد. ضرورت پرداختن به چنین مفهومی است که انگیزه نگارش چنین اثری را نشان می دهد که به التزام بهسازی و امکان دهی به برگزاری مناسبت ها، آیین ها، مراسم و جشن های ملی و مذهبی در عرصه های عمومی

تأکید دارد. شایان ذکر است که مجموعه عکس ها و اسکیس ها از کتاب شهرسازی شهروندگرا و مابقی از مجموعه شخصی نگارندگان استفاده شده است. هم چنین لازم است از آقای مهندس صدیق در رابطه با استفاده از اسکیس های وزین ایشان در اثر حاضر تقدیر و تشکر به عمل آید.

در پایان از اربابان نظر و صاحبان قلم و اندیشه تقاضا دارد که کاستی ها و ضعف های وارده در متن را از لحاظ محتوایی، با دیده اغماض بنگرند و نگارندگان را از انتقادات و پیشنهادات خود برای ارتقاء محتوای متن اثر آگاه سازند.

دکتر محمد رضا پور جعفر

دانشیار و مدیر گروه شهرسازی دانشکده هنر و دانشگاه تربیت مدرس

مهندس مهدی محمودی نژاد

دانشجوی دکتری معماری دانشکده هنر و دانشگاه تربیت مدرس

فهرست مطالب

از متن دعای مکارم الاخلاق: بهترین سرآغاز

وبیاض کلام

فصل اول: سرمایه اجتماعی در شهر

۱۵.....	درآمد فصل.....
۱۶.....	سرمایه اجتماعی: چارچوب مفهومی.....
۲۴.....	صورت های شناختی سرمایه اجتماعی.....
۲۶.....	رویکردهای سرمایه اجتماعی.....
	(رویکردهای انسان دوستانه؛ رویکردهای ابزار گرایانه)
۲۹.....	انواع سرمایه اجتماعی.....
	(سرمایه اجتماعی مقید کننده؛ سرمایه اجتماعی ارتباط دهنده؛ سرمایه اجتماعی پیوند دهنده)
۳۲.....	فضاهای عمومی شهری و شکل گیری سرمایه اجتماعی.....

۳۶.....	ارزیابی سرمایه اجتماعی: شاخص ها و سنجه ها
	(الف) شاخص شناسی هال؛ ب) شاخص شناسی (SAONS)
۳۹.....	مشارکت اجتماعی: ارزیابی و شاخص ها
۴۰.....	نتیجه گیری فصل

فصل دوم: فضاهای شهری

۴۵.....	در آمد فصل
۴۶.....	فضا و مفهوم فضا
	(الف) موضع مطلق یا جوهری فضا؛ ب) موضع نسبی یا ربطی فضا؛ پ) موضع معرفت شناختی از فضا)
۵۴.....	نظریه یکتاگرایانه فضا
۵۶.....	نظریه تمایز و بیان ماهیت فضا
۶۰.....	مفهوم فضاهای شهری
۶۸.....	محتوا و کارکرد فضای عمومی شهری
۸۶.....	دسترسی و بهم پیوستگی
۸۷.....	آسایش و منظر
۸۸.....	استفاده ها و فعالیت ها
۹۱.....	معاشرت پذیری
۱۰۳.....	مدل هایی در پایداری فضاهای شهری

(الف) مدل نیازهای انسانی (مدل جان لنگ)؛ (ب) مدل اهلپارد؛ حالت های ادراک انسانی؛ (پ) مدل مؤلفه های مکان موسوم به مدل کانتر)

۱۰۸.....	فضاهای شهری
۱۰۹.....	انواع فضاهای عمومی شهری
۱۲۱.....	فضاهای باز شهری
۱۲۴.....	دلایل تحول در فضاهای شهری
۱۲۶.....	ارابه راهکارهایی در افزایش سرمایه اجتماعی در فضاهای عمومی شهری
۱۲۶.....	سرمایه مجتمع های زیستی: رهیافتی جدید در مقوله برنامه ریزی و طراحی شهری
	(ملاحظات کالبدی در تحقق پذیری توسعه پایدار و افزایش سرمایه اجتماعی شهری؛ ملاحظات زیست محیطی در تحقق پذیری توسعه پایدار و افزایش سرمایه اجتماعی شهری؛ ملاحظات اقتصادی در تحقق پذیری توسعه پایدار و افزایش سرمایه اجتماعی شهری؛ ملاحظات مدیریتی در تحقق پذیری توسعه پایدار و افزایش سرمایه اجتماعی شهری)
۱۳۳.....	تحلیل و ارزیابی
۱۳۳.....	مقیاس و تناسبات انسانی
۱۳۳.....	کاربری های مسکونی و طراحی شهری
۱۳۴.....	نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳۹.....	مساجد به مثابه پایگاه های سرمایه ساز اجتماعی
	(توانمند سازی فرهنگی و فرهنگ سازی عمومی در ارتقا سرمایه اجتماعی (با تأکید بر نقش مساجد شهری)؛
	الف_ ظرفیت سازی؛ ب_ نهاد سازی؛ ج_ توانمند سازی؛ د_ انگیزش سازی؛ ه_ اعتماد سازی؛ و_ مشارکت سازی)
۱۴۵.....	بازار به مثابه فضای شهری سرمایه ساز اجتماعی
	(تعریف واژه بازار؛ پیدایش و پیشینه بازار؛ ساختار بازار؛ کارکردهای اجتماعی و فرهنگی بازار؛ عوامل مؤثر در نحوه استقرار فعالیت ها در بازار؛ میزان جذابیت کالا برای شهروندان؛ ارزش کالا و امنیت لازم؛ متجانس بودن فعالیت ها؛ مطالعه موردی: بازار اصفهان)

نتیجه گیری و جمع بندی فصل..... ۱۵۶

پوست

هابرماس..... ۱۵۷

منابع و مآخذ